

MAKTABGACHA TA'LIM YO'NALISHIDA MA'NAVIY
QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDA "MA'NAVIY KUNDALIK"
METODINING QO'LLANILISHI

Qarshiboyeva Umida Erkinovna

Samarqand viloyati Ishtixon tumani

5-maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning samarali usuli sifatida "Ma'naviy Kundalik" metodini tavsiflaydi. Metod bolalarga kundalik tutish, odob-axloq qoidalarini o'zlashtirish va yaxshi xatti-harakatlarni rag'batlantirish orqali ularning ichki dunyosini, nutqiy va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Maqolada metodning nazariy asoslari, uning amaliy jihatlari (jumladan, nutqni rivojlantirish, fikrni ifodalash, oilaviy hamkorlik) va "stikerlar orqali rag'batlantirish" mexanizmi batafsil tahlil qilingan. Metodning asosiy jihati – bu bola, ota-ona va pedagoglarning "tarbiya uchburchagi"ni yaratish va har bir yaxshi harakatni qayd etish orqali bolani ijobiy yo'naltirishdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Ma'naviy Kundalik" bolalarda qadriyatlarni ichki his etish, o'z fikrini ifodalash qobiliyati va oilaviy bog'lanishni mustahkamlashda yuqori samara beradi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish, axloqiy tarbiya, Ma'naviy Kundalik, nutqni rivojlantirish, oila hamkorligi, ijobiy rag'batlantirish, stikerli tizim.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda bolalarni nafaqat bilimdon, balki ma'naviy jihatdan boy, axloqiy qadriyatlari bilan yashaydigan, o'z fikrini aniq ifoda eta oladigan shaxs sifatida

tarbiyalash dolzarblik kasb etmoqda. Maktabgacha yosh – bu bolaning shaxsiyati, xarakteri va dunyoqarashi shakllanadigan asosiy davr hisoblanadi. Ayni shu davrda unga mehribonlik, halollik, hurmat, mas’uliyat kabi asosiy insoniy qadriyatlarni singdirish eng samarali natija beradi. Biroq, an’anaviy “qilma-qil” usullari ko‘pincha samarasiz bo‘lib, bolalarda qadriyatlarni emas, balki tashqi talablar majburiyatini shakllantiradi. “Ma’naviy Kundalik” metodi aynan shu muammoni hal qilishga qaratilgan bo‘lib, u bolani tarbiyalash jarayonini qiziqarli, rag‘batlantiruvchi va oilani jalb qiluvchi o‘yinga aylantiradi. Metodning ilmiy asosi L.S.Vygotskiyning “ijtimoiy o‘rganish” nazariyasi, ijobiy psixologiya tamoyillari va qadriyatlarga yo‘naltirilgan yondashuvga asoslanadi.

Adabiyotlar metodologiyasi

“Ma’naviy Kundalik” metodining nazariy asoslari va ahamiyati

“Ma’naviy Kundalik” metodi – bu bola tomonidan bajarilgan ma’naviy-axloqiy xatti-harakatlar (yaxshi ishlar, odobli xulq-atvor, yordam) kundalik shaklida maxsus daftarchaga qayd etilishi va ular har birining ma’lum bir “stiker” (yoki belgi) bilan rag‘batlantirilishidir. Kundalik bola va ota-ona tomonidan birgalikda olib boriladi.

Psixologik-pedagogik asos: 4-7 yoshli bolalar uchun hissiy, ko‘zga ko‘rinadigan rag‘batlantirish muhim ahamiyatga ega. Stiker – bu muvaffaqiyatning moddiy ifodasi bo‘lib, bola uchun katta ma’noga ega. Kundalik tutish esa bolada tartillik, tizimlilik va o‘z harakatlarini nazorat qilish qobiliyatini shakllantiradi. L.S.Vygotskiy ta’kidlaganidek, bolaning rivojlanishi dastlab “boshqalar bilan” (bu yerda – ota-ona bilan), keyin esa “o‘zi uchun” amalga oshadi. Kundalikni birgalikda to‘ldirish – bu “boshqalar bilan” ishlashning aynan shu bosqichidir.

Tarbiyaviy asos: Metod nafaqat yaxshi xatti-harakatni, balki uni qayd etish, ya’ni o‘z harakatining ahamiyatini anglash jarayonini rag‘batlantiradi. Bola nima “yaxshi” va nima “yomon” ekanligini nafaqat eshitadi, balki buni amalda ko‘radi va his qiladi.

Metodni o'qitish-tarbiya jarayonida qo'llashning amaliy misollari

Nutqni rivojlantirish va fikrni to'liq ifoda etish

Muammo: Bolalar ko'pincha o'z his-tuyg'ularini, qilgan ishlari haqida to'liq gapirishda qiynaladilar. Ularning nutqi fragmentli va tarmoqlanmagan bo'ladi.

Metodning qo'llanilishi: Kechki payt ota-ona bolaga "Bugun qanday yaxshi ish qilding?" degan savol beradi. Bola javob berishga harakat qiladi. Ota-ona unga ochiq savollar ("Kimga yordam qilding?", "U qanday javob berdi?", "O'zing qanday his qilding?") berib, mulohazani rivojlantiradi. So'ngra, bu voqea kundalikda **bola tomonidan aytilgan holda** qisqacha yozib olinadi. Masalan: "Men bugun singlimga uning o'yinchog'ini topib berdim. U juda xursand bo'ldi. Men ham baxtli his qildim."

Yechim va ilmiy tushuntirish:

Nutqiy rivojlanish: Ota-ona bilan muloqot jarayoni bolaning lug'at boyligini oshiradi, grammatik to'g'ri nutq mahoratini shakllantiradi.

Tafakkurni rivojlantirish: Voqeani ketma-ket bayon qilish bolada konseptual fikrlashni rivojlantiradi. U voqeani boshlanishi, rivoji va oxiri bilan chambarchas bog'lab, tizimli fikr yurita olishni o'rganadi.

Ilmiy izoh: Bu usul J.Brunerning "nutq – bu fikrlashning tashqi ifodasi" degan nazariyasiga mos keladi. Voqeani so'zlab berish va keyin uni yozma shaklda ko'rish – bu fikrni tashqi va keyin ichki nutqqa aylantirishning ajoyib mashqi hisoblanadi.

Odob-axloq va tarbiyaviy qadriyatlarni singdirish

Muammo: Odob qoidalarini "qatiyanoq, bunday qilma!" deb majburiy ravishda o'rgatish bolada qarshilik hissini uyg'otadi.

Metodning qo'llanilishi: Pedagog va ota-onalar bir hafta davomida e'tibor qaratish kerak bo'lgan qadriyatni belgilaydilar. Masalan, "mehribonlik" haftasi. Bolalar kundaligida "mehribonlik" sahifasi ochiladi. Agar bola kun davomida mehribonlik ko'rsatsa (masalan, do'stiga o'yinchoqdan berdi, buvisiga stul tortib berdi), bu harakat kundalikda qayd etiladi va unga mehribonlik ramzi bo'lgan stiker (masalan, quyoshcha) beriladi.

Yechim va ilmiy tushuntirish:

Ichki motivatsiya: Bola qadriyatni tashqi majburiyat sifatida emas, balki yutuq va rag'batlantirish oladigan qiziqarli vazifa sifatida qabul qiladi.

Ijobiy kuchlantirish: Ijobiy xatti-harakat darhol ijobiy reaksiya (ota-onaning maqtovi, stiker) bilan kuchaytiriladi. Bu "Ijobiy kuchlantirish" prinsipi (B.F.Skinner) bo'lib, yaxshi xulqni mustahkamlaydi.

Ilmiy izoh: Bu yondashuv "qadriyatlar ta'limi" (Values Education)ning asosiy tamoyiliga mos keladi – qadriyatlar direktiv ravishda emas, balki shaxsiy tajriba va refleksiya orqali o'zlashtiriladi.

Ota-onalar bilan ishlash va alo ta'limi

Muammo: Tarbiya jarayonida maktabgacha muassasa va oila o'rtasidagi uzilish.

Metodning qo'llanilishi: "Ma'naviy Kundalik" to'g'ridan-to'g'ri oila hamkorligiga asoslangan. Kundalik uy va bog'chada davom etadi. Pedagog bog'chada bolaning yaxshi harakatini qayd etadi va bola buni uyga olib borib, ota-onalarga ko'rsatadi. Xuddi shu tarzda, uyda qilingan yaxshi ish bog'chaga olib kelinadi va pedagog tomonidan maqtovga sazovor bo'ladi. Bu doimiy ikki tomonlama aloqa jarayonidir.

Yechim va ilmiy tushuntirish:

Tarbiyaviy yondashuvlarning birligi: Oila va bog'cha bir xil qadriyatlar va qoidalarga amal qiladi, bu bolaga tushunarsizlik va stressdan xoli bo'lgan barqaror muhit yaratadi.

Aloqa vositasi: Kundalik ota-ona va pedagoglar o'rtasida bolaning rivojlanishi haqida muntazam muloqotning beqiyos vositasiga aylanadi.

Ilmiy izoh: Ushbu yondashuv "tarbiya hamjamiyati" (educational community) konsepsiyasini amalga oshiradi, bunda bola, ota-ona va pedagoglar bolaning farovonligi uchun umumiy mas'uliyatni bo'lishadilar.

Xulosa

"Ma'naviy Kundalik" metodi maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning zamonaviy, samarali va bolani markazga qo'ygan usuli hisoblanadi. Uning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

Kompleks ta'sir: Metod bir vaqtning o'zida bolaning ma'naviy, nutqiy, intellektual va hissiy jihatlarini rivojlantiradi.

Rag'batlantiruvchi muhit: Jarimalovchi emas, balki rag'batlantiruvchi yondashuv bolani yaxshi tomonga intilishga undaydi.

Kuchli oilaviy bog'lanish: Kundalikni birgalikda to'ldirish oila a'zolari o'rtasida samimiy, ishonchli muloqot va yaqinlikni mustahkamlaydi.

Aniqlik va tizimlilik: Metod tarbiyani aniq, ko'rinadigan va tizimli faoliyatga aylantiradi, bu ham bolalar, ham kattalar uchun qulay.

Xulosa qilib aytganda, "Ma'naviy Kundalik" – bu bolaning shaxsiyati va qalbidan tashqarida emas, balki uning ichki dunyosidan boshlanadigan, oila va pedagoglarning hamkorligida amalga oshiriladigan va bolani insoniy kamolot yo'lida har bir kichkina qadamida qo'llab-quvvatlovchi hayotiy metoddir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Skinner, B.F. (1953). *Science and Human Behavior*. The Macmillan Company.
3. Lickona, T. (1991). *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. Bantam Books.
4. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice-Hall.
5. Sultonova, G. (2020). *Ma'naviy yuksalish – millat taraqqiyotining poydevori*. Ma'naviyat nashriyoti.